

“RÂİNÂ” -Müphem Bir Kur’ân İbaresinin Otantik Anlamı-

Mehmet DAĞ*

Abstract

“RÂİNÂ” -Authentic Meaning of a Qur’anic Ambiguous Phrase. Allah has forbidden the believers from using “râ’inâ” in Qur’an 2/104. Some of the interpreters say that root of word is “ra’n” which root meaning is associated with a sense of foolishness or slackness. A qur’anic verse calls upon Muslims to refrain from using the expression, ra’ina, and to substitute the word, anzurna. According to some commentators the idiom was common in pre-Islamic Medina. According to one view, the full sense of the idiom in Medina was reciprocal: “You listen to us and we will listen to you.” Because this particular way of addressing the Prophet did not show enough deference, it was forbidden along with certain other terms of speech for the same reason. Other exegetes understood ra’ina to be a bilingual pun, has the sound of a Hebrew word that was used as a curse, and it [sounded like] ra’ina. They would ridicule the religion and laugh at the Apostle of God by speaking loaded words intending to insult and abuse but appearing as if respecting and honoring him. In this study, it has been evaluated this interpretations and manifested objectively correct interpretation.

GİRİŞ

Bu çalışma, Bakara 2/104 ve Nisâ 4/46. ayetlerde geçen “رَاعِنَا” kelimesi ile ilgili gerek tefsirlerde ve gerekse batı kaynaklı çalışmalarda yapılan açıklama ve yorumları belirlemeyi; tüm yaklaşımları, hem rivayet hem de filolojik referansları bakımından sorgulamaya tabi tutmayı ve bunlar arasında, bütünlük ilkesinden hareketle, hem Kur’ân’ın kendi iç dinamiklerinin kullanıldığı hem de diğer tefsir malzemelerinin değerlendirildiği yorumları, objektif bir duruşla ortaya koymayı amaçlamaktadır.

* Dr. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, muhammeddag@hotmail.com

Çalışmanın çerçevesini ise, şu sorular ve cevapları oluşturacaktır. Yüce Allah'ın müminlerden Hz. Peygambere karşı "رَاعِنًا" ifadesini değil, aynı anlama gelen "انظُرْنَا" ibaresini kullanmalarını istemesinin gerçek nedeni nedir? "رَاعِنًا" kelimesi anlamsal açıdan Hz. Peygamber için kullanılmayacak derecede kaba ve argo bir ifade midir? Yoksa yasağın müminlerin kullanımı ile değil, haricî etkenlerle mi ilgisi vardır? Kelime hem Arapçada hem de İbranicede kullanılan ortak (bilingual) bir kelime midir? Eğer kelimenin İbranicede aynı kullanımı var ise, Yahudilerin Hz. Peygamberle alay edecekleri bir anlam alanına sahip midir? Bu anlam alanı, "رَاعِنًا" kelimesinin geçtiği Yahudilerle alakalı ayet ve ilgili diğer rivayetlerin mefhumu ile örtüşmekte midir? Yoksa müsteşriklerin dediği gibi bu anlayış, Müslümanların Yahudilere karşı ileri sürdükleri alışlagelmiş boş iddiaları mıdır? "رَاعِنًا" gerçekten İbranicede, sadece çoban anlamında övücü bir statüye mi sahiptir? Buna karşılık Arapça da çobanlık, aşağılanan ve yerilen bir meslek midir? Dolayısıyla bu yasağın, Yahudilerin kullandığı benzer kelimedenden değil de, Araplarda "رَاعِنًا" kelimesinin aşağılayıcı bir meslek olan çoban anlamından mı kaynaklanmaktadır?

Çalışmada öncelikle "رَاعِنًا" kelimesinin geçtiği ayetlerin mealleri verilecektir. Sonra çalışmanın merkezinde yer alan "رَاعِنًا" ile alternatifi olarak sunulan "انظُرْنَا" kelimelerinin etimolojik tahlili yapılacaktır. Bu kelimenin tahlili, sadece Arapçayı değil, kelimenin tefsiri ile doğrudan alakalı olan İbraniceyi de içine alacaktır. Böylece kelimenin Arapçada kök hali, içinde bulunduğu kalıba göre tüm kullanım biçimleri ve anlam alanı ortaya konulacaktır. İbranicede de, yine kelimenin kök hali, buradan türeyen tüm biçimleri ve anlam alanı, elimizdeki sözlükler vasıtasıyla Arapça ile mukayeseli bir şekilde verilecektir. Daha sonra, ayetin nüzûl sebebi ve hem tefsir kaynaklarında hem de batılı çalışmalarda kelime ile ilgili tüm yorumlar, yalın halde ele alınacaktır. Akabinde ise, yalın halde verilen bu yorumlar, ayrı ayrı başlıklar altında değerlendirmeye tabi tutulacak, ileri sürülen argümanlar sorgulanacak; sonuçta hem Kur'an'ın bütünlüğü ile hem de diğer verilerle uyuşan, gerçekçi bir yorum ve değerlendirme ortaya konulmaya çalışılacaktır.

A. AYETLER ve MEALLERİ

Söz konusu "رَاعِنًا" kelimesi, Kur'an'da şu iki yerde geçmektedir:

1. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنًا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ.
/ Ey İman edenler! "Râinâ" demeyin "unzurnâ" deyin. Söylenenleri dinleyin. Kâfirler için acı verici bir azap vardır." (Bakara, 2/104)

2. مَنْ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأَسْمَعُ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِالسِّيْتِهِمْ وَطَعْنَا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأَسْمَعُ وَأَنْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا /Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak “işittik ve karşı geldik”, “dinle, dinlemez olası” ve “râinâ” derler. Eğer onlar “işittik, itaat ettik, dinle ve unzurâ” deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri sebebiyle Allah onları lanetlemiştir. Artık pek az inanırlar.” (Nisâ, 4/46)

B. LEKSİK-ETİMOLOJİK TAHLİL

Ayetin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle yasağın merkezinde yer alan anahtar sözcük, “رَاعِنًا” ile alternatifi olarak sunulan “انظُرْنَا” ifadelerinin, dilsel kökenine inmek gerekmektedir. Özellikle kullanılması istenmeyen “رَاعِنًا” kelimesinin, fonetik benzerliklerini ve farklılıklarını belirlemek için gerek Arap dilinde gerekse İbranicedeki morfolojik yapısının ve içeriğinin ortaya konulması zorunludur. “رَاعِنًا” ifadesi, hayvan otlatmak, onların hayatlarını devam ettirmelerini sağlayacak besinlerle beslemek, düşmanlarına karşı onları savunmak, yöneticilerin halkı idare etmeleri, onları koruyup kollamaları anlamındaki “رعي- رعي” kök fiilinin müfâ’ale kalıbına ait emir kipi olup, “bizi görüp gözet, koru, kulak ver, dinle” demektir.” “الرعي” muhafaza edilen, idare edilen vatandaş; “المرعي” muhafaza etme yeri, otlak; “الراعي” muhafaza eden, koruyan, otlatan, çoban, yöneten anlamlarında kullanılmaktadır¹. “كلكم راعٍ وكلكم مسئول عن رعيته”² hadisinde ise bu kelime, idare etme anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu tabir hayvanlar için kullanıldığında gütmeyi; insanlar için kullanıldığında ise mecaz olarak yönetmeyi ifade etmektedir. Bu kalıbın mastarı olan “مراعاة”, mübalağa ve müşareket ifade eder ki, o da başkalarını

1 Bkz., İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., XIV, 325; İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed, *Mu'cemu'l-Mekâyisi'l-Luğa*, Tah: Şihâbuddîn Ebû Amr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, s. 409-410; Er-Râzi, Muhammed b. Ebî Bekr, *Muhtârû's-Sihâh*, Tah: Mahmut Hâtur, Mektebetü Lübnân, Beyrut, 1995, I, 267; El-İsfehânî, Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi Garib'l-Kur'ân*, Tah: Muhammed Seyyid Keylânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts., s. 198.

2 Müslim b. Haccâc, *Sahîhu'l-Müslim*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, İmâre, 5; Tirmizî, Muhammed b. İsa, *Sünenü Tirmizî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Cihâd, 27.

yönetmek, gözetmek ve ihtiyaçlarını gidermek demektir³. Kelime Kur'ân'da her iki anlamda da kullanılmaktadır. “كلوا وارعوا انعامكم /Yiyiniz, hayvanlarınızı otlatınız”, “فما رعوها حق رعايتها”, “Onu gerektiği biçimde korumadılar” “والذين هم لأماناتهم وعهدهم راعون” “O müminler ki, emanetlerine ve sözlerine riayet ederler.”⁴

“رَاعِنًا” kelimesinin hem fonetik açıdan hem de kısmen anlam açısından İbranicede benzer bir kullanımı söz konusudur. Kaynaklar “رَاعِنًا” kelimesine benzer İbranicede birbirine yakın sesleri olan farklı kelimelerden bahsetmektedirler. Dolayısıyla biz de, “رَاعِنًا” kelimesini andıran bu kelimelerin dilsel kökenini, ses benzerliklerini ve İbranice-İngilizce sözlüklerin yardımı ile anlamlarını ortaya koymaya çalışalım.

“رَاعِنًا” sözcüğünü İbranicede karşılayan “رَع/رِع” kelimesidir⁵. Bu sözcük, İbranice-İngilizce sözlüklerde kötü, şer anlamında “*bad, worse, evil*” gibi kelimelerle karşılanmaktadır. Yine aynı kökten gelen fakat farklı seslendirilen “رَوَع/رَوِع” kelimesi de kötülük, günahkârlık anlamındaki “*wickedness, evil, badness*” kelimeleri ile anlamlandırılmaktadır. Andrew Rippin, “رَع/رِع” kelimesini “*evil*” (kötü) ve “*see*” (görmek) kelimeleri ile tercüme etmektedir⁷. Ancak sözlüklerde “رَع/رِع” kelimesinin “*evil, bad, worse*” dışında “*see*” anlamı bulunmamaktadır. Aynı kökten gelen ve -bazılarına göre- dili eğip bükerek telaffuz etmeyi ifade eden “رَاعِينُو/رَاعِينُو” kelimesi de, otlatmak ve çoban anlamındaki “*shepherd; graze, pasture*” kelimeleri ile kötü anlamında birleşen birbirine yakın “*bad, wrong, ill, lousy, foul, moldy, mouldy, noxious, unkind, verminous, atrocious; evil, wicked*” kelimeleri ile karşılanmaktadır. Hirschfeld, bu kelimenin referansının Yahudilerin dualarında kullandıkları ya “رَاهِنَا/رَاهِنَا” ya da “رَائِنُو/رَائِنُو” kelimeleri olduğunu iddia etmektedir⁹. Birinci kelime sözlükte, görüş,

3 İsfehâni, *Müfredât*, s. 198; Elmahlı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Matbaayı Ebu'z-Ziyâ, İstanbul, 1935, I. 452.

4 Ayetler için bkz., Taha, 20/54; Hadîd, 57/27; Mü'minûn, 23/8; Me'âric, 70/32.

5 Arapça harflerin İbranicedeki karşılıkları şöyledir. (א/א), (ב/ב), (ג/ג), (ד/ד), (ה/ה), (ו/ו), (ז/ז), (ח/ח), (ט/ט), (י/י), (כ/כ), (ל/ל), (מ/מ), (נ/נ), (ס/ס), (ע/ע), (פ/פ), (צ/צ), (ק/ק), (ר/ר), (ש/ש), (ת/ת). (ث, خ, ذ, ض, ظ, غ) seslerinin ise karşılığı bulunmamaktadır.

6 Jeffery, Arthur, *Foreign Vocabulary of the Quran*, Kahire, 1938, s. 136.

7 Rippin, Andrew, “The Function Of Ashâb al-Nuzûl In Qur'anic Exegesis”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University, of London, Vol, 51, No, 1, 1988, s. 18.

8 Küstlinger, Von David, “Râinâ”, *Bulletin of the School of Oriental Studies*, University of London, Vol. 5, No. 4, 1930, s. 879.

9 Jeffery, *Foreign*, s. 136; Küstlinger, *Râinâ*, s. 878

görmek, bakmak anlamlarına gelen “*sight, eyesight, eye-sight, vision; looking, seeing, sighting*” kelimeleri ile ikincisi ise yine bakmak, görmek, farkına varmak gibi manalara gelen “*to see; look, behold; foresee, expect; find*” kelimeleri ile karşılanmaktadır. Ancak görüldüğü gibi bu kelimelerin sesleri diğer kelimeler kadar “رَاعِنًا” ifadesine yakın değildir. Geiger’e göre ise, kelimenin aslı ya “رِع/رِعَة” ya da “رَاه/رَاهَة”¹⁰ kelimeleridir ki, birincisi belirtildiği gibi kötü; ikincisi ise, bakmak, gözetmek, farkına varmak anlamlarına gelmektedir.

“رَاعِنًا” kelimesinin alternatifi olarak sunulan “انظرنا” kelimesi, iyice düşünmek, aralarında hükmetmek, korumak, gütmek, riayet etmek, bir şeyi beklemek, borçluya mühlet vermek, birine yardım etmek, kulak verip dinlemek anlamlarındaki “نظر” kökünden emir kipi olup, “*bize bak, bizi gözet, bizi koru, bizi idare et, bize acı, bizi dinle*” demektir¹¹. Nazar; hem kalp gözüyle hem de kafa gözüyle olmaktadır. Kafa gözüyle olana “*basar*”, kalp gözüyle olana ise “*basîret*” denmektedir. Basar, hakiki; basîret ise mecâzi anlamda bir şeye bakmaktır. Dolayısıyla hakiki olan, gözle görmek, mecazi olan da, akılla idrâk etmektir¹². Kur’ân’da bu kelime, hem gözle bakmak ve görmek hem de kalple, akılla, zihinle düşünmek ve anlamak anlamlarında kullanılmaktadır. Örneğin “قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ”/Göklerde ve yerde ne var bir bakın, düşünün¹³ ayetinde düşünmek; “إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ”/ Yüzler var ki, o gün ışı ışı parlar, Rabb’ine bakar¹⁴ ayetinde ise görmek, bakmak anlamındadır. Çalışmamızın konusu olan ayette ise kelime, görüp gözetme, koruma ve riayet etme anlamında kullanılmaktadır.

C. AYETLERİN NÜZÛL SEBEBİ

Ayetlerin tarihsel evveliyatları, onları doğru anlamlandırmada ve yorumlamada yadsınamaz önemi haizdir. Bu nedenle “رَاعِنًا” ifadesini ve ilgili ayetleri doğru anlamak ve açıklamak için ayetin indiği tarihsel ortamı bilmek, son derece gereklidir. Nisâ suresindeki “رَاعِنًا” ayetinin nüzûl sebebi için herhangi bir bilgi bulunmazken; Bakara suresindeki ayet için farklı rivayetler mevcuttur.

10 Jeffery, *Foreign*, s. 136.

11 İbn Manzûr, *Lisân*, V, 218-215.

12 İsfehânî, *Müfredât*, s. 497-498; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahrü'l-Muhît*, Tah: Âdil Ahmet el-Mevcûd ve arkd., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, I, 509; Âlûsî, Mahmud Ebu'l-Fadl, *Rûhu'l-Me'ânî*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, ts., I, 349.

13 Yûnus, 10/101.

14 Kiyâme, 75/23.

Biri, İbn Abbas'a ait şu rivayettir: "Araplar "رَاعِنًا" kelimesini kullanıyorlardı. Yahudiler, Arapların bu kelimeyi Hz. Peygambere kullandıklarını işitince hoşlarına gitti. Çünkü bu kelime Yahudi dilinde küfürdü. Onlar şöyle dediler. 'Muhammed'e gizli sövüyorduk, artık açıktan küfredin. Çünkü bu onların sözlerindedir.' Böylece Hz. Peygambere gelip ya Muhammed "رَاعِنًا" diyor ve gülüşüyorlardı. Sa'd b. Ubâde isminde Ensar'dan biri, Yahudi dilini bildiği için bu manayı anladı ve 'ey Allah'ın düşmanları, Allah'ın laneti üzerinize olsun. Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu sözü birinizden işitirsem boynunu vururum. Yahudiler de, siz bunu peygambere söylemiyor musunuz? Dediler. Bunun üzerine "Ey iman edenler! "رَاعِنًا" demeyin "انظرونا" deyin" ayeti indi."¹⁵

İkincisi ise Süddî'den nakledilen şu rivayettir: "Yahudilerden Mâlik b. Sayf ve Rifâ'a b. Zeyd diye iki adam vardı. Bunlar Hz. Peygambere gelip konuşurlar ve 'bize kulak ver ve bizi dinle, dinlemeyesice' derlerdi. Müslümanlar da onların Hz. Peygambere saygı gösterdiklerini zanneder ve onlar da Hz. Peygambere bu ifadeyi kullanırlardı. Bunun üzerine ayet indi."¹⁶

Bunların dışında ayetle ilgili Taberî'de birçok rivayet bulunmakla beraber bunlar, nüzûl sebebi ile ilgili değil, kelimenin anlamını açıklamaya yönelik rivayetlerdir.¹⁷

D. AYETLERİN TEFSİRİ

"رَاعِنًا" kelimesinin geçtiği her iki ayet hüküm ve içerik bakımından birbirinden farklıdır. Nisâ suresindeki ayet, Yahudilerin dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak "dinledik, isyan ettik, işit işitmez olası ve Râinâ" dediklerinden; Bakara'daki ayet ise, müminlere hitaben, Hz. Peygambere "رَاعِنًا" denilmemesi, onun yerine "انظرونا" kelimesini kullanılması gereğinden bahsetmektedir. Müfessirler de, özellikle Bakara suresindeki ayeti "رَاعِنًا" bağlamında geniş bir şekilde ele almakta ve daha sonra gelen Nisâ'daki ayeti, muhtemelen Bakara'da değerlendirdikleri için "رَاعِنًا" bağlamında ciddi bir değerlendirmeye tabi tutmamaktadırlar. Söz konusu ayeti, Yahudilerle alakalı olması

15 Vâhidî, Ali b. Ahmed, *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, Tah: Kemal Besyûnî Zeğlûl, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, s. 36-37; Suyûtî, Celâluddîn, *Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nuzûl*, Dâru İhyâi'l-Ulûm, Beyrut, ts., s. 24.

16 Suyûtî, *Lübâb*, s. 24.

17 Bkz., Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Tah: Ahmet Abdurrâzık el-Bekrî ve ark., Dâru's-Selâm, Kahire, 2005, I, 618-621.

hasebiyle, birinci ayet için getirdikleri yorumları referans olarak kullanmaktadırlar. Şimdi aynı yöntemi takip etmek suretiyle “رَاعِنَا” çerçevesinde ayetlere getirilen yorumları ele almaya çalışalım.

1. Tefsir Kaynaklarında “رَاعِنَا” Yorumları

Gelenekte ve modern dönemde yapılan tefsir çalışmalarında, ayete getirilen yorumların birbirinden farklı olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla açıklamalar, ayetin nüzûl sebebi, ilgili rivayetler ve kelimenin filolojik referansları etrafında dönmektedir. Bu yorumları maddeler halinde ele alalım.

a) ‘Ata ve Mücâhid’e göre, “لَاتَقُولُوا رَاعِنَا” ifadesi “لَاتَقُولُوا خِلَافًا/aksini söylemeyin” demektir¹⁸. Dolayısıyla bu tefsire göre ayetin anlamı “Ey iman edenler! (Peygamberin söylediğinin) Aksini söylemeyin, “انظرونا” deyin...” şeklinde olmaktadır.

b) “رَاعِنَا” ifadesi müfâ’le kalıbından olması hasebiyle iki kişi arasındaki müşareketi ve müsâvâtı ifade etmektedir. Sanki inananlar “رَاعِنَا” kelimesi ile “sen bize dinle, biz de seni dinleyelim” demişlerdir. Dolayısıyla Yüce Allah, kaba olan bu ifadeyi kullanmaktan müminleri men ederek, Hz. Peygambere saygıda kusur etmemelerini beyan etmektedir. Nitekim “Hz. Peygamberi, aralarınızda birbirinizi çağırduğunuz gibi çağırmayın.”¹⁹ ayetinde de, bu buyruk açık bir şekilde ortaya konmaktadır²⁰. Taberî de bu yorumu tercih etmekte ve “sen bizi gözet, biz de seni gözetelim”, “sen bizi dinle biz de seni dinleyelim” şeklinde iki anlama muhtemel olan “رَاعِنَا” ifadesinin, kaba bir ifade olmasından dolayı Yüce Allah’ın müminlere, Hz. Peygambere hitap ederken daha kibar ve daha yumuşak ifadeler tercih etmelerini emrettiğini belirtmektedir. Bu yaklaşımını da, Hz. Peygamberin “kulum (عبدي) demeyin, delikanlı (فتاى) deyin” şeklindeki tavsiyeleri ile desteklemektedir²¹.

c) “رَاعِنَا” kelimesi, cahiliye döneminde Ensar’ın kullandığı bir kelimedir. İslam’ın gelişi ile birlikte bu kelimenin Hz. Peygamber için

18 Taberî, *Câmi’*, I, 618-619; İbn Kesîr, İsmail b. Ömer, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1401, I, 150; Suyûtî, Celâluddin, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1993, I, 253.

19 Nûr, 24/63.

20 Bkz., Taberî, *Câmi’*, I, 619; İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 150; Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Gayb*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Tahran, ts., III, 224; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, I, 349; Elmalılı, Hak Dini, I, 453-454.

21 Taberî, *Câmi’*, I, 621-622.

kullanılması yasaklandı²². Ebû Hayyân, bu kelimenin, sadece Ensar'a ait bir kelime olduğu iddiasının doğru olmadığını, zira bütün Arap lehçelerinde bu kelimenin kullanıldığını belirtmektedir²³. Râzî de Kutrub'un şöyle dediğini nakletmektedir: “Bu kelimenin manasında her ne kadar olumsuzluk olmasa da, Hicazlılar bunu istihza ve alay ederken kullanırlardı. Bundan dolayı da Yüce Allah müminlere Hz. Peygambere bu kelime ile hitap etmeyi yasakladı.”²⁴

d) Hasan Basrî ve İbn Muhaysin, “رَاعِنًا” kelimesini mansûb ve tenvin ile okumaktadırlar. Bu okuyuşa göre kelime, çirkin ve ahmakça bir söz anlamına gelen “رَعْن”den türemiştir ve ayette de mahzûf bir mastarın sıfatı olarak kabul edilmiştir. Buna göre kelime, “تَامِر /hurmacı” ve “رَاعِنًا/سُتُؤُ” gibi ahmaklığa nispet edilmekte ve buna göre anlamı da “رَاعِنًا/سُتُؤُ قُولُوا قَوْلًا رَاعِنًا” şeklinde olmaktadır²⁵. Zir b. Hubeyş ise kelimeyi, dağınık anlamına gelen “رَاعُونًا” şeklinde okumaktadır. Buna göre de ayetin anlamı “dağınık, gelişi güzel, anlamsız söz söylemeyin” şeklinde olmaktadır²⁶.

e) “Bizi gözet” anlamına gelen “رَاعِنًا” ifadesini Yahudiler duyunca, kelimeyi “ahmaklık” anlamına gelen “رَعْن” kelimesine nispet ederek, Hz. Peygamber için kullandılar²⁷. Râzî, “رَاعِنًا” kelimesini bu hale, sonundaki nun harfini, asıl olan nun harfine çevirerek ve kelimeyi ahmaklık manasına gelen “الرَعُونَةَ” mastarından türemiş bir kelime kabul ederek, Arapların getirdiğinden bahsetmekte ve bu hale gelen kelimeyi de, Yahudilerin kendi amaçları doğrultusunda kullandıklarını ifade etmektedir²⁸. Bir önceki yorum ile bu yorumun referansı “رَعْن” kök fiilidir. Ancak birinci yoruma göre yasağın merkezinde müminler yer almakta ve Hz. Peygambere çirkin söz söylememeleri

22 Taberî, *Câmi'*, I, 620; Mâturîdî, Muhammed b. Mahmud, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, Tah: Mecdî Bâsellûm, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, I, 529; Suyûtî, *Dürr*, I, 253.

23 Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508.

24 Râzî, *Mefâtiḥ*, III, 224; Ayrıca bkz., Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508.

25 Taberî, *Câmi'*, I, 623; Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508; Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II, 41; Âlûsî, *Râhu'l-Me'ânî*, I, 349; el-Cevzî, Abdurrahman b. Ali, *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1404, I, 126.

26 Zeccâc, Ebû İshak İbrahim b. Serî, *Me'ânî'l-Kur'ân ve İrâbuhû*, Tah.: Abdulcelîl Abduh Şelebî, Beyrut, 1988, I, 188; Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508; Kurtubî, *Câmi'*, II, 41; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1989, I, 212.

27 Mâturîdî, *Te'vîlât*, I, 529; Beğavî, Hüseyin b. Mesud, *Me'âlimu't-Tenzil*, Tah: Hâlit el-Akk-Mervan Suvâr, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1987, I, 102; Beydâvî, Abdullah b. Ömer, *Tefsîru'l-Beydâvî*, Tah: Abdulkadir el-Arafât el-A'şâ, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996, I, 375.

28 Râzî, *Mefâtiḥ*, III, 224.

istenmektedir. İkinci yorumda ise yasak, müminlerden değil, kelimenin son harfini asıl harf gibi telaffuz etmek suretiyle “ahmaklık” anlamında kullanan Yahudilerden kaynaklanmaktadır. Böylece bu kelime her iki yönüyle de olumsuzluk ve saygısızlık ifade etmekte ve yasaklama da buna dayanmaktadır.

f) Yahudilerin, “رَاعِنَا” ifadesine benzer, “رَاعِينَا” şeklinde kullandıkları bir kelime bulunmaktadır. Bu kelime “*sen bizim koyunlarımızın çobanısın*” anlamına gelmektedir. Böyle bir anlamsal içeriğe sahip olmasından dolayı Yüce Allah, “رَاعِنَا” ifadesinin kullanımını müminlere yasaklamıştır²⁹.

g) Diğer yandan “رَاعِنَا” ifadesinin, Yahudi dilinde “*اسمع لا سمعت* /dinle ey dinlemeyesice!” şeklinde bir azarlama anlamının olduğu ve bu yüzden yasak getirildiği de belirtilmektedir³⁰.

h) Hem ayetin nüzûl sebebi, hem de “رَاعِنَا” ifadesinin geçtiği diğer ayete göre yapılan ve müfessirlerin genelinin tercih ettiği ve ihtimallerin başında yer verdikleri yorum ise şudur: “رَاعِنَا” kelimesinin, İbranicede, “*hakaret, kötü, şer*” gibi anlamlar taşıyan benzer bir kelime bulunmaktadır. Yahudiler, inananların “رَاعِنَا” ifadesini kullanmalarını fırsat bilerek ve tevriye sanatını kullanmak suretiyle de maksatlarını gizleyerek, kendi dillerindeki bu kelime ile Hz. Peygambere hitap ediyor ve akıllarınca dalga geçiyorlardı. Müslümanların masum bir şekilde kullandıkları bu kelimeyi, Yahudilerin kötü niyetle kullanmalarından dolayı Yüce Allah, müminlere bu kelimeyi kullanmalarını yasaklamaktadır³¹. Yahudilerin kelimeyi kötü amaçla

29 Ferrâ, Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd, *Me'âni'l-Kur'ân*, Tah: Ahmed Yûsuf Necati, Muhammed Ali en-Neccâr, İntişârâtü Nasır Hüsrev, Tahran, ts., I, 69; Râzî, *Mefâtih*. III, 224; Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508.

30 Beğâvî, *Me'âlim*, I, 102; Râzî, *Mefâtih*. III, 224; Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508; Şihâbuddîn, Ahmet b. Ali, *el-Ucâb fî Beyâni'l-Esbâb*, Tah: Abdulhekîm Muhammed el-Enîs, Dâru İbnü'l-Cevzî, ed-Demmâm, 1997, s. 346; Kurtubî, *Câmi'*, II, 40; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., I, 141; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 453.

31 Ferrâ, *Me'âni*, I, 69; Taberî, *Câmi'*, I, 620-621; Beğâvî, *Me'âlim*, I, 102; Zemahşerî, Cârullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, Beyrut, ts., I, 86; Beydâvî, *Tefsîr*, I, 375; Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508; Râzî, *Mefâtih*, III, 223-224; Kurtubî, *Câmi'*, II, 40; San'ânî, Abdurrezzâk b. Hümâm, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Tah: Mustafa Müslim Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 1410, I, 54; Şihâbuddîn, *Ucâb*, s. 243, Vâhidî, Ali b. Ahmed, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Tah: Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1405, I, 123; Mâveridî, Muhammed b. Hubeyb, *en-Nüketu ve'l-Uyûn*, Tah: es-Seyyid b. Abdu'l-Maksûd b. Abdu'r-Rahîm, Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, Beyrut, 1992, I, 169; Suyûtî, *Dürr*, I, 253; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'âni*, I, 348; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, I, 141; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 453; İbn Âşûr, Muhammed, et-Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Müessesetü't-Târih, Beyrut, 2000, I, 632.

kullandıklarını Yüce Allah “Yahudilerden bazıları, kelimeleri konuldukları yerden değiştirirler, dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak, ‘dinledik, fakat isyan ettik, işit işitmez olası ve râ’inâ’ derler...” ifadeleriyle net bir şekilde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu kelimenin kullanımının yasaklanması, İbranicedeki benzerinin kötü anlam taşıması ve Yahudilerin kelimeyi bu kötü anlamıyla ve kendi aralarında bir şifre gibi kullanımından kaynaklanmaktadır.

2. Kur’ân Tercümelere ve Oryantalist Çalışmalarda “رَاعِنًا” Yorumları

“رَاعِنًا” kelimesinin İbranice formunun bulunması ve Yahudilerin, ayetteki yasakla doğrudan ilişkilendirilmesi batılı bilim adamları için “رَاعِنًا” kelimesini, daha önemli ve daha anlamlı kıldığı söylenebilir. Nitekim gerek Kur’ân tercümelerinde ve gerekse özel çalışmalarda “رَاعِنًا” kelimesine yer verdikleri ve kendi bakış açılarına göre değerlendirdikleri görülmektedir. Şimdi bunlar içinde örnek teşkil eden tercüme ve özel çalışmaların “رَاعِنًا” yorumlarını ortaya koymaya çalışalım.

J. M. Rodwell, en eski çevirilerden biri olarak kabul edilen tercümesinde, “رَاعِنًا” kelimesini parantez içinde “look at us/bize bak”; “انظرنا” kelimesini ise “regard us/bize dikkatle bak” şeklinde tercüme etmektedir³². Dipnotta ise, “رَاعِنًا” kelimesinin İbranice telaffuzunda “our bad one/bizim kötümüz” anlamı bulunduğunu, Arapçada ise, “انظرنا” kelimesi gibi “look upon us/bize itibar et/gözet” anlamında bir ifade türü olduğunu, ancak “انظرنا” kelimesinin “رَاعِنًا” gibi ikincil derecede kötü bir anlam taşımadığını belirtmektedir³³. George Sale de, Bakara’daki ayette hem “رَاعِنًا” kelimesini hem de alternatifi olarak sunulan “انظرنا” kelimesini tercüme etmeden “Râinâ” ve “Ondhorna” şeklinde vermekte³⁴; Nisâ suresinde ise “look upon us/bize itibar et/gözet” şeklinde tercüme etmektedir³⁵. Ayrıca eserin index bölümünde kelimeyi “Yahudiler tarafından Hz. Muhammed’e, alay ve istihza amacıyla kullanılan bir kelime” olarak açıklamaktadır³⁶.

32 Rodwell, J. M., *The Koran Translated From The Arabic*, Sons Ltd., London/Toronto, 1909, s. 348-349, 416.

33 Rodwell, *The Koran*, s. 348 (2. dipnot).

34 Sale, George, *The Koran*, A. L. Burt Company, Newyork, ts., s. 66.

35 Sale, *The Koran*, s. 107.

36 Sale, *The Koran*, s. 537.

Pickthall, kelimeyi “Listen to us!/bize kulak ver”³⁷ şeklinde çevirirken; Abdullah Yusuf Ali³⁸, Dawood ve Ben-Shemesh ise, kelimeyi tercüme etmeden “رَاعِنَا” şeklinde vermektedirler. Ancak Yusuf Ali, Dawood ve onları takip eden Geiger, “رَاعِنَا” kelimesinin, İbranicede (רע) kelimesine istinaden) “our evil one/bizim kötümüz” anlamında olduğu bilgisini de eklemektedirler³⁹. Richard Bell ise kelimeyi, “shepherd us/bize çobanlık et, bizi güt” şeklinde tercüme etmektedir⁴⁰.

Arthur Jeffery, “رَاعِنَا” kelimesini, müfessirlerden naklen şöyle anlatmaktadır: “Yahudiler, Arapların “look at us/bize bak” anlamında kullandıkları “رَاعِنَا” kelimesini, kendi dillerindeki “evil/kötü, şer” anlamındaki “רע/רע” kelimesi ile ilişkilendirdiler. Böylece Muhammed, takipçilerine onun yerine herhangi bir olumsuzluk taşımayan “behold us/bakmak, gözlemlemek, görmek” anlamına gelen “انظرنا” kelimesini kullanmalarını tenbih etti.”⁴¹ Hirschfeld, bu kelimenin referansının İbranicede ya “ראה/ראהנה” ya da “ראינו/ראינו” kelimeleri olduğunu iddia etmektedir⁴². Ona göre, “sight, eyesight, to see; look, behold vb./bize bak, bizi gör” anlamındaki bu kelimeler, muhtemelen Yahudilerin 18 duasından birinin başlangıç kelimeleridir. David Künstlinger de, “رَاعِنَا” ve “انظرنا” kelimelerinin yakın anlamlı, hatta eş anlamlı olduklarını, ancak Hz. Muhammed’in, birini yasaklayıp diğerinin kullanılmasını istemesinin nedeninin anlaşılamadığını belirtmektedir. Ona göre müfessirler de isabetli bir açıklama yapmamaktadırlar. Künstlinger, klasik tefsir kaynaklarında var olan yorumları sıraladıktan sonra bunlar arasında en uygun yorumun, yasağın temel nedeninin “رَاعِنَا” kelimesinin kaba bir ifade olması şeklindeki Taberî’ye ait yorum olduğunu belirtmektedir. Ancak kelimenin “karşılıklı dikkat” anlamı içermesinden dolayı, bu açıklamanın da yetersiz olduğunu ileri sürmekte ve bu yasağın başka bir nedeninin olması gerektiğini söylemektedir⁴³. Künstlinger, tefsirlerde yasağın temel nedeni olarak gösterilen Yahudilerin kelimeyi

37 Pickthall, Muhammad Marmaduke, *The Meaning Of The Glorious Qur’ân*, Araştırma Yay., Ankara, 2005, s. 42.

38 Bkz., http://www.kuranikerim.com/english/m_index.htm.

39 Geiger, *Judaism and Islam*, New York, 1970, s. 12-13. (Firestone, Reuven, “The Failure Of a Jewish Program Of Public Satire In The Squares Of Medina”, *Judaism: A Quarterly Journal of Jewish Life and Thought*, 1997, s. 9’dan naklen.)

40 Geiger, *Judaism*, s. 12-13 (Reuven, *The Failure Of a Jewish*, s. 9’dan naklen)

41 Jeffery, *Foreign*, s. 136.

42 Jeffery, *Foreign*, s. 136; Künstlinger, *Râinâ*, s. 878

43 Künstlinger, *Râinâ*, s. 877/879.

kötü niyetli kullanmaları bilgisini, değişik argümanlar ileri sürerek çürütmeye çalışmaktadır. Kelimenin taşıdığı çoban anlamının, gerek Yahudilerde ve gerekse Hıristiyanlarda aşağılayıcı bir anlam taşımadığını, aksine kutsal metinlerde övücü maksatla Hz. Davut, Hz. Musa, hatta bazı yerlerde Tanrı için dahi kullanıldığının görüldüğünü söylemektedir. Ancak bu durumun Araplarda farklı olduğunu, zira bu işin sadece kadınları ve köleleri kapsayan çok fazla aşağılanan bir iş olduğunu, hatta Sina Arapları arasında eğer bir uşağa “*Babanın öküzünü otlağa sür*” denirse kendisine küfür edildiğini belirtmekte ve bu yaklaşımı değişik kullanımlarla gerekçelendirmektedir⁴⁴. Küntlinger, bu belirlemelerden sonra ayetle ilgili şöyle bir sonuca varmaktadır: “*رَاعِنَا*” kelimesinin bu emir formu, Yahudilerin sofrası duasında kullandıkları “*רَاعינו/רעינו*” emir formuyla tam uygunluk arzeder. Yukarıda da belirtildiği gibi Yahudiler ve Hıristiyanlar, Tanrıya “*bizi otlat*” veya “*bizim çobanımız*” şeklinde seslenirler. Kelimenin bu şekildeki kullanımında Tanrı “*çoban*” olarak nitelendiği için, bu Arapların gözünde bir hakaret, Tanrı’ya küfretme gibi algılanabilirdi. Muhammed, Tanrı’ya bu tarz hitabı Yahudilerin ve Hıristiyanların Arapça çevirilerinden (İbranice değil) duymuş olabilir ve bunun Tanrı’ya karşı kullanımı hoş olmayacağı düşüncesiyle yasaklamış olabilir. İnsan, aşağılamayla eşdeğer olacağı için Tanrıya “*bizi otlat*” diyemez.”⁴⁵ Böylece Küntlinger’e göre yasak, Yahudilerin Hz. Peygambere hakaretleri ile alakalı değil, Arapların “*رَاعِنَا*” kelimesinin de içinde barındırdığı çoban kavramına bakışlarıyla alakalıdır. Çünkü ona göre, Yahudi geleneğinde dua maksadıyla kullanılan çoban kelimesi, Arap geleneğinde aşağılayıcı bir kelimedir. Dolayısıyla yasağın nedeni, Arapların kullanımındadır.

E. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, gerek tefsirlerin ve gerekse oryantalist çalışmaların “*رَاعِنَا*” kelimesine yönelik farklı yorum ve yaklaşımlarını ayrı başlıklar altında değerlendirmeye ve tahlil etmeye çalışacağız.

1. Tefsirlerdeki “*رَاعِنَا*” Yorumlarının Değerlendirilmesi

Ayetleri tefsir ederken, Kur’ân’ın, Kur’ânla tefsirine, yani ilahi lafızların, terkiplerin ve ifadelerin, Kur’ân’ın bütünlüğü içerisinde ilgili

44 Küntlinger, *Râinâ*, s. 879-881.

45 Küntlinger, *Râinâ*, s. 881.

diğer pasajlar yardımıyla anlaşılmasına, azami özen gösterilmelidir. Kur'ân'ın bütünlüğü içerisindeki bu anlama ve yorumlama çabası, ayet, konteks ve Kurân'ın bütünlüğü şeklinde üç alanda gerçekleşmektedir. Lafızları ve cümleleri anlama ameliyesini, ilk olarak ayetin bütünlüğü içinde ele almak gerekmektedir. Zira tamamlayıcı unsurlarından herhangi biri gözden kaçtığında, varılacak anlamsal sonuç Kur'ân'ın vermek istediğinden farklı olabilir. Yine doğru bir okuma için ayetin siyak ve sibakı da oldukça önemlidir. Peş peşe gelen ayetlerin genellikle ortak bir amacı vardır ve bundan dolayı da, bir ayeti kendi içinde parçalayarak (atomcu) anlama gayreti, Kur'ân'ın ulaşmak istediği ortak amacı vermeyebilir. Belki bunlardan daha önemlisi, Kur'ân'ın, Kur'ân ile açıklanmasında, kelimelerin, cümlelerin, belli konudaki ayet gruplarının aralarındaki düşünsel bütünlüğünü gerçekleştirmektir. Kelimelerin ayet içerisindeki dilsel anlamlarının tespiti ve Kur'ân içinde kazandıkları yeni anlamların belirlenmesi, bu düşünsel bütünlük ile mümkün olmaktadır. Kurân'ın kendi iç dinamikleri, tefsir kaynaklarından sadece biridir. Bunun yanında ayetlerin tam olarak anlaşılması, Hz. Peygamberin sünnetini, sahabenin açıklamalarını, pasajın tarihsel evveliyatını ve Kur'ân'ın indirildiği döneme ait olguları, bir bütünlük içerisinde değerlendirmekle mümkündür⁴⁶.

Bu bağlamda "رَاعِنَا" ifadesini ve niçin yasaklandığını doğru anlamak ve yorumlamak için, kelime ile ilgili bütün verilerin bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu da, bahsi geçen unsurların, anlama eyleminde doğru işletilmesi ile mümkündür. Yukarıda da bahsedildiği gibi "رَاعِنَا" ile ilgili tefsir kaynaklarında birçok yorum ve açıklama bulunmaktadır. Bunlar içerisinde, tefsircilerin genelinin kabul ettiği ve asıl ve yardımcı tüm unsurların kullanıldığı yorum, kelimenin bir benzerinin İbranicede olduğu ve Yahudilerin kendi dillerindeki kelimeyi kastederek, Hz. Peygambere hakaret etmeleri ve dalga geçmeleri şeklindeki yorumdur. Müfessirler, kelimeyi anlamlandırırken öncelikle "Kur'ân'ın, Kur'ân'la tefsiri" ilkesinden hareketle, aynı kelime grubunda yer alan ayetleri birlikte değerlendirmektedir⁴⁷. Nitekim Nisâ 46. ayette "رَاعِنَا" olgusu –

46 Geniş bilgi için bkz., Albayrak, Halis, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine*, Şule, Yay., İstanbul, 1993, s. 43-92, 135-153; Gümüş Sadrettin, *Kur'ân Tefsirinin Kaynakları*, Kayıhan Yay., İstanbul, 1990, s. 31-102.

47 Ferrâ, *Me'ânî*, I, 69; Taberî, *Câmi'*, I, 620-621; Beğâvî, *Me'âlim*, I, 102; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 86; Beydâvî, *Tefsir*, I, 375; Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508; Râzî, *Mefâtiḥ*, III, 224; Kurtubî, *Câmi'*, II, 40; San'ânî, *Tefsir*, I, 54; Şihâbüddîn, *Ucâb*, s. 243, Vâhidî, *Vecîz*, I, 123; Mâverdî, *Nüket*, I, 169; Suyûtî, *Dürr*, I, 253; Âlûsî, *Râhu'l-Me'ânî*, I, 348; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, I, 141; Elmahlî, *Hak Dini*, I, 453; İbn Âşûr, *Tahrîr*, I, 632.

Yahudiler bağlamında- net bir şekilde ortaya konmakta ve şöyle denmektedir: “Yahudilerin bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek bükerek ve dine saldırarak “işittik ve karşı geldik”, “dinle dinlemez olası” ve “Râinâ” derler...” Daha sonra ise Bakara 104. ayette ise, önceden geçen bir olaya vurgu yapılmakta ve müminleri, “Ey iman edenler! “رَاعِبًا” demeyin, “انظرونا” deyin...” emriyle Yahudilerin yaptığı gibi yapmaktan uzak tutmaktadır⁴⁸. Yüce Allah, ilk ayette Yahudilerin, (“رَاعِبًا” kelimesinin kullanımı dahil) birçok olumsuz yönlerinden bahsetmekte ve akabinde de “Eğer onlar, “dinledik, itaat ettik. İşit ve bizi gözet” deselerdi kendileri için elbet daha hayırlı olurdu” ifadeleriyle, “اسمعنا واطعنا/dinledik ve isyan ettik” yerine “اسمعنا واطعنا/dinledik, itaat ettik”; “اسمع غير مسمع/ışit ey işitmez olası!” yerine “اسمع/ışit” ve “رَاعِبًا” yerine “انظرونا” kelimelerinin kullanılmasının daha doğru olacağını söylemektedir⁴⁹. Yine yasağın getirildiği ikinci ayette de, birinci ayetteki gibi Yüce Allah, “رَاعِبًا” kelimesinin alternatifi olarak “انظرونا” kelimesinin kullanılmasını istemektedir.

Aslında Yüce Allah, inananların itaatkâr, Yahudilerin ise isyancı kimliklerini diğer ayetlerde de net bir şekilde ortaya koymaktadır. “Onlar “işittik, itaat ettik” Ey Rabbimiz mağfiretini niyaz ederiz”; “Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz, “Rabbimize iman edin” diye seslenen bir davetçiyi işittik, hemen iman ettik...”; “Allahın size olan nimetini ve “duyduk ve kabul ettik” dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı (O’na verdiğiniz) sözü hatırlayın ve Allah’tan korkun. Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini bilmektedir.”; “Aralarında hüküm vermesi için Allah’a ve Resûlüne davet edildiklerinde “işittik ve itaat ettik” demek, sadece müminlerin söyleyeceği sözdür. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir.”⁵⁰ şeklinde birçok ayette, müminlerin, Allah’ın emir ve tavsiyelerini işittikleri ve itaat ettikleri belirtilmektedir. Buna mukabil “Hatırlayın ki, sizden söz almış da Tûr’u üstünüze kaldırmış “size verdiklerimizi kuvvetlice tutun, söylenenleri işitin” demiştik. Buna mukabil “işittik ve isyan ettik” dediler”; “Musa onlara apaçık ayetlerimizi getirince, “Bu olsa olsa uydurulmuş bir sihirdir, biz önceki atalarımızdan böyle işitmemiştik” dediler”⁵¹ ayetlerinde de Yahudilerin, Allahın emir ve yasaklarını duydukları, fakat itaat etmedikleri, aksine isyan ettikleri

48 Bakara suresinin mi yoksa Nisa suresinin mi önce indiği hususunda farklı yaklaşımlar ileri sürülmektedir. Ancak çalışmamızın konusu olan ayetlerin içeriğinden ve anlamsal kurgusundan hareketle, Nisâ suresinin önce indiği görüşü tercih edilmiştir.

49 Râzî, *Mefâtih*. X, 119.

50 Ayetler için sırasıyla bkz., Bakara, 2/285; Âl-i İmrân, 3/193; Mâide, 5/7; Nûr, 24/51.

51 Ayetler için bkz., Bakara, 2/193; Kasas, 28/36.

vurgulanmaktadır. Dolayısıyla gerek “رَاعِنًا” kelimesinin geçtiği her iki ayet ve gerekse Yahudilerin, ilahi emirlere karşı başkaldırıcı ruhunu ortaya koyan diğer ayetler beraber değerlendirildiğinde, “رَاعِنًا” kelimesinin Yahudilerle alakalı olduğu ve kelimeyi, bu isyancı ruhlarının tezahürü olarak kötü maksatla kullandıkları net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ancak hem konumuz olan ayetlerde hem de yardımcı unsur olarak sunulan diğer ayetlerde, “رَاعِنًا” kelimesinin Yahudilerle alakalı olduğu ve olumsuz bir anlam taşıdığı anlaşılrsa da, niçin yasaklandığı, anlamsal içeriğinin ne olduğu belli değildir. Bu anlamsal kapalılık, tefsirin öteki yardımcı unsurlarından biri olan ayetin tarihsel arka planı ile aşılmaktadır. Nitekim ayetin nüzûl sebebi, hem yasağın gerekçesini hem de Yahudilerin bu kelimeyi hangi anlamda kullandıklarını ortaya koymaktadır. İbn Abbas ve Süddî kanalından gelen her iki rivayette, müminlerin Hz. Peygamber için masum bir şekilde kullandıkları “رَاعِنًا” kelimesini, Yahudilerin tevriye yaparak, yani kendi dillerindeki kötü anlamını kastederek, Hz. Peygambere hakaret ettikleri belirtilmektedir⁵². Kur’ân, Yahudilerin Tevrat’ta birçok kelime ile dillerini eğip bükerek oynadıklarını, onların yerlerini değiştirmek suretiyle tahrif ettiklerini belirtmektedir. “Fakat zalimler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler.”; “Vay haline o kimselerin ki Kitabı (Tevrat’ı) elleriyle yazarlar, sonra o yazdıkları şeyi az bir para karşılığında satmak için “Bu Allah katındandır” derler.”; “Ehl-i Kitaptan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerek.”⁵³ ayetleri onların bu kötü huylarının birkaç örneğidir. Dolayısıyla Yahudiler kötü düşüncelerini gerçekleştirmek için Tevrat’ta alışkanlık haline getirdikleri tahrif (kelimelerle oynama) olayını, Kur’ân’da da denemişlerdir. Hatta bunu sadece “رَاعِنًا” kelimesinde değil “حطة” ve “السلام” kelimeleri üzerinde de uygulamaya çalıştıkları bilinmektedir.

Yahudiler, bütün peygamberlerin ortak sünneti olan selamlaşma üzerinden de Hz. Peygambere hakaret etmektedirler. Bazen Hz. Peygamberin bulunduğu meclise gelerek, kendisine ve ashabına selam verirlerdi. Ancak bu selamlaşmada adeta ayette belirtildiği gibi, dillerini eğip bükerek, “السلام” yerine lam harfini düşürerek “السام عليكم” /ölüm sizin üzerinize olsun” derlerdi. Hz. Peygamber de karşılık olarak

52 Vâhidî, *Esbâb*, s. 36-37; Suyûtî, *Lübâb*, s. 24.

53 Ayetler için sırasıyla bkz., Bakara, 2/59,79; Al-i İmran, 3/78. Diğer ayetler için bkz., Mâide, 5/15; En’âm, 6/91; A’raf, 7/162.

“size de olsun” demekle yetinirdi. Hatta Hz. Aişe'nin “Ölüm ve lanet size olsun” şeklinde karşılık vermesine Hz. Peygamber “Ey Aişe, Allah her şeyde yumuşaklığı sever. “size de olsun” demen yeterlidir”⁵⁴ buyurmuştur. Bir başka rivayette ashab, Hz. Peygambere “Ey Allahın Resulü! Kitap ehli bize selam veriyor, onların selamını nasıl karşılayalım?” diye sorduklarında O da “size de olsun” şeklinde cevap vermişti⁵⁵. Yine onlar, bu kelime oyununu “ *واذ قلنا ادخلوا هذه القرية* ” *فكلوا منها حيث شئتم رغدا وادخلوا الباب سجدا وقولوا حطة نغفر لكم خطاياكم وسنزيد* *المحسنين*/Bir zamanlar biz, (Tih'ten çıktıkları vakit Beni İsraille) “Bu şehre girin, dilediğiniz yerde, onlardan dilediğinizi bol bol yeyin, kapısından eğilerek girin, (Girerken) Hıtta (Ya Rabbi bizi affet) deyin ki, sizin hatalarınızı bağışlayalım; zira biz, Muhsinlere ziyade vereceğiz” dedik.” ayetindeki “حطة” kelimesinde de yapmaktadırlar. Bu husus kaynaklarda şöyle anlatılmaktadır. Yahudiler, kırk yıl Tih'te kaldıktan sonra Beyt-i Mukaddese yürüdüler ve orayı fethettiler. Allah, onlara fethettikleri şehrin kapısından secde ederek, yani alçak gönüllülükle, Allah'a karşı boynu eğik bir vaziyette girmelerini ve girerken de “Hıtta” demelerini emretti. Fakat onlar bu emrin aksini yaptılar ve şehrin kapısından böbürlenerek girdiler. “حطة/bizi affet, bizi bağışla” diyecekleri yerde kelimeyi değiştirerek, buğday anlamına gelen “حنطة” dediler. Af yerine menfaat/mal istediler⁵⁶. Nitekim Hz. Peygamber de bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Yahudilere, ‘Beyt-i Makdis’in kapısından eğilerek giriniz ve “حطة/bizi affet, bizi bağışla” deyiniz’ denildi. Onlar ise kışlarının üzerine emekleyerek girdiler ve söylemeleri gereken kelimeyi değiştirip “ *حطة/bize buğday başağında dane ver*” dediler.”⁵⁷

Yahudilerin gerek Tevrat'taki tahrif alışkanlıkları ve gerekse “حطة” ve “رَاعِنًا” örneklerinde ortaya çıkan tavırları, onların “رَاعِنًا” konusunda da aynı davrandıklarını desteklemekte ve “رَاعِنًا” kelimesinin, Yahudilerin dışında yorumlanmasını engellemektedir.

Müfessirlerin çoğunluğu, kelimenin iki dilli olduğunu belirtmekte ve kullanımının yasaklanmasını da, İbranicedeki kötü anlamı taşıyan

54 Buhârî, Cihâd, 98; Müslim, Selâm, 10-2; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Edeb, 138; Tirmizî, Siyer, 41.

55 Müslim, Selâm, 7; Ebû Dâvûd, Edeb, 138; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, III, 115, 202, 222, 273, 277 vd. Ayrıca bkz., Güner, Osman, *Resûlullahın Ehl-i Kitap'la Münasebetleri*, Fecr Yay., Ankara, 1997, s. 322-323.

56 İbn Kesîr, *Tefsir*, I, 100; Ebâ Hayyân, *Bahr*, I, 383-384; Kurtubî, *Câmi'*, I, 279; Suyûtî, *Dürr*, I, 173; vd.

57 Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhârî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Tefsir, 4; Müslim, Tefsir, I.

benzeriyle açıklamaktadırlar. Ancak Reuven'in de dediği gibi müfessirler, kelimenin ne İbranicedeki aslını veriyorlar ne de anlam alanından bahsediyorlar⁵⁸. Sadece İbranicede küfür/sövmek anlamına geldiğini belirtmekle yetiniyorlar. Buna mukabil bazı müfessirler, kelimenin benzerini vermemekle beraber “رَاعِنًا” ifadesinin Yahudi dilinde “اسمع لا سمعت/dinle ey dinlemeyesice!” şeklinde bir anlamının olduğunu söylemektedir⁵⁹. Elimizdeki mevcut İbranice sözlüklerde “رَاعِنًا” kelimesinin böyle bir anlamının bulunmadığı görülmektedir. Sözlüklerde böyle bir anlamın yer almaması, kelimenin bir deyim veya beddua olarak özel bir anlam taşımasından kaynaklanabilir. Ancak Nisâ suresindeki ayette, “اسمع لا سمعت/dinle ey dinlemeyesice!” ile “رَاعِنًا” ifadelerinin ayrı zikredilmesi, anlamlarının da farklı olduğuna işaret etmektedir. Nitekim ayette “Yahudilerin bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek bükerek ve dine saldırarak “işittik ve karşı geldik”, “dinle dinlemez olası” ve “Râinâ” derler...” şeklinde atıf ile ayrı ayrı zikredilmişlerdir. “Matuf, matufun aleyhin gayrıdır” kuralından hareketle “اسمع لا سمعت/dinle ey dinlemeyesice!” ile “رَاعِنًا” kelimelerinin farklı oldukları ve “رَاعِنًا” ifadesinde böyle bir anlamın olmadığı söylenebilir.

Bazıları “رَاعِنًا” ifadesinin benzerinin İbranicede “sen bizim koyunlarımızın çobanısın” anlamındaki “راعینا” kelimesi olduğunu belirtmektedirler⁶⁰. İbranice sözlüklerde “رَاعِنًا” kelimesinin “راعینا” değil, “راعينو/راعينو” şeklinde formu bulunmaktadır. “راعینا” kelimesi fonetik açıdan “راعينو/راعينو” kelimesine uymasa da, anlam bakımından uymaktadır. Nitekim müfessirlerin İbranicede “راعینا” şeklinde olduğunu söyledikleri kelime ile bu günkü İbranicede bulunan “راعينو/راعينو” kelimesinin ortak anlamları çobandır.

Klasik tefsir kaynaklarında “رَاعِنًا” kelimesinin İbranicedeki karşılığı ile ilgili “راعینا” fonetiğinin dışında yeterli bilgiler bulunmasa da, modern dönemlerde yapılan çalışmalarda kelimenin İbranicedeki müradifinin “راع/راع” kelimesi olduğu ortaya konmuştur⁶¹. Söz konusu kelimenin, mevcut İbranice-İngilizce sözlüklerdeki anlamı, kaynaklarda

58 Reuven, *The Failure of a Jewish*, s. 9.

59 Beğâvi, *Me'âlim*, I, 102; Râzî, *Mefâtiḥ*, III, 224; Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508; Şihâbuddîn, *Ucâb*, s. 346; Kurtubî, *Câmi'*, II, 40; Ebu's-Suûd, *İrşâd*, I, 141; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 453.

60 Ferrâ, *Me'ânî*, I, 69; Râzî, *Mefâtiḥ*, III, 224; Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 453.

61 <http://www.ansaaar.com/vb/showthread.php?mode=hybrid&t=23267>; Jeffery, *Foreign*, s. 136; Künstlinger, *Râinâ*, s. 877;

Yahudilerin kullanım amaçlarını ortaya koyan yorumlara uygun düşmektedir. Medine Yahudileri “رَاعِنًا” kelimesini, Arapçadaki anlamıyla değil, dillerini eğip bükerek, kendi dillerindeki anlamını kastederek kullanmaktaydılar. Onlar Arapça kelimeleri seslendirirken, (السام عليكم /ölüm sizin üzerinize olsun örneğinde olduğu gibi) kendi dillerine uygun düşecek şekilde, kelimelerin yerlerini değiştirmekte ve amaçları doğrultusunda telaffuz etmekteydiler. “رَاعِنًا” kelimesi üzerinde de aynı uygulamayı yaptılar ve Hz. Peygambere kendi dillerindeki “içimizdeki kötü” anlamını kastederek hitap ettiler. Burada “رَاعِنًا” kelimesi üzerindeki oynamanın iki şekilde olması muhtemeldir. Birincisi ve kuvvetli olan görüş, onların dillerini bükerek kelimeyi “رَاعِينُو/رَاعِينُو” şeklinde seslendirmeleridir. Bu şekliyle kelime “bizim kötümüz” veya “bizim içimizdeki kötü” anlamına gelmektedir. İkincisi ise, kendi dillerindeki kelimenin aslına göre “رُوع/رُوع” şeklinde söylemeleridir ki, bu da yine “bizim kötümüz” veya “bizim içimizdeki kötü” anlamına gelmektedir⁶². “رَاعِينُو/رَاعِينُو” şeklindeki ifadenin İbranice sözlüklerde, kötü yanında otlatmak ve çoban anlamına da geldiği belirtilmelidir. Yahudiler, Hz. Peygambere karşı kelimeyi, kendi dillerindeki anlamına uygun bir tarzda dillerini eğip bükerek kullanırken, sanki bakışların, dikkatlerin ve kulakların kendilerine verilmesini önemsiyorlar hissini vermektedirler. Bu yüzden Yüce Allah onların bu kötü niyetlerini ve peygambere karşı hakaretlerini ortadan kaldırmak için onlardan “رَاعِنًا” kelimesi yerine, kendi dillerinde karşılığı olmayan ve yanlış anlamaya meydan vermeyecek olan “انظرنا”⁶³ kelimesini kullanmalarını istemiştir.

Bu yorumun dışında yine Yahudilerin “رَاعِنًا” ifadesini, “ahmaklık” anlamına gelen “رَعْن” kelimesine nispet ederek, Hz. Peygamber için kullandıkları da belirtilmektedir⁶⁴. Bu yorumun referansı ise, Hasan Basri ve İbn Muhaysin’e nispet edilen “رَاعِنًا” kelimesinin tenvinli kıraatıdır⁶⁵. Bu yorum aslında Yahudilerin tavrına uygun bir yorumdur, ancak genel kabul gören ve tefsir unsurlarının tümünün kullanılması sonucu ulaşılan yorumun gölgesinde kalmıştır.

“رَاعِنًا” ile ilgili yapılan diğer açıklamalarda ise, bu bütüncül yaklaşımın olmadığı ve ayete parçacı bir mantıkla yaklaşıldığı

62 <http://www.ansaaar.com/vb/showthread.php?mode=hybrid&t=23267>.

63 Jeffery, *Foreign*, s. 136

64 Beğâvî, *Me’âlim*, I, 102; Beydâvî, *Tefsîr*, I, 375.

65 Zeccâc, *Me’âni*, I, 188; Ebû Hayyân, *Bahr*, I, 508; Kurtubî, *Câmi*, II, 41; Ateş, *Tefsîr*, I, 212.

görülmektedir. Bunlar içerisinde “لا تقولوا خلافا/aksini söylemeyin” şeklindeki ‘Ata ve Mücahid’e nispet edilen yorum⁶⁶, kelimenin ne dilsel referansları ile ne de ayetin bağlamı ile uyuşmaktadır. Nitekim Taberî, “رَاعِنَا” ifadesinin “gözetmek” ve “riayet etmek” şeklinde iki anlamı bulunduğunu, kelimenin Arap keliminde “aksini söylemek” gibi bir anlamının ve kullanımının olmadığını söyleyerek, dilsel açıdan bu yorumu eleştirmektedir⁶⁷. Bu yorumun ayetin bağlamı ile de ilgisinin olmadığı görülmektedir. Zira Yüce Allah, “رَاعِنَا” ifadesinin kullanımını yasaklarken alternatif olarak, benzer anlamları taşıyan “انظرنا” kelimesini sunmaktadır. “انظرنا” kelimesinin, anlam açısından herhangi bir yakınlığı söz konusu değildir. Buna göre ayetin anlamı, “Ey iman edenler! (Peygamberin söylediklerinin) Aksini söylemeyin, “انظرنا/bize bak, bizi gözet” deyin.” şeklinde olur ki, bunun da ayetin maksadını tam olarak ortaya koymadığı açıktır. Taberî’nin, “sen bizi gözet biz de seni gözetelim” şeklindeki dilsel dayanağına istinaden kelimeye verdiği anlam, ayetin kendi bağlamı içerisinde tutarlı gözükmemektedir. Dolayısıyla Taberî’ye göre yasağın nedeni, kelimenin anlamının, Hz. Peygambere kullanılması uygun olmayacak derecede kaba olmasıdır⁶⁸. Ancak bu yorum da bazı yönlerden eksiktir. Öncelikle müfaele babına ait olan “mürâ’ât” kalıbının müşâreket anlamı dışında, “yönetimde mübalağa, başkasının işlerini yürütmek, yararını gözetmek ve ihtiyaçlarını tedarik etmek” gibi tek taraflı anlamlar taşımaktadır⁶⁹. Kaldı ki, kelime böyle bir kaba anlam içerse de, müminlerin kelimenin bu kadar çok anlamı içerisinde, Hz. Peygambere böyle bir maksatla bu kelimeyi kullanmaları imkânsızdır. Nitekim yukarıda verilen ayetlerde görüldüğü gibi, Allah’ın emirlerine karşı “işittik ve itaat ettik” ifadesi müminlerin en önemli vasıflarındandır. Ayrıca yukarıda selam ile ilgili bahsedilen rivayet de, kelimenin yasaklanmasında hâricî bir etkenin olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber sahabeye, Yahudilere karşı “السلام” kelimesini kullanmalarını yasaklamaktadır. Onun yerine sadece “و عليكم” kelimesini kullanmalarını emretmektedir. Hz. Peygamber “السلام” kelimesini kötü bir anlam içerdiği için değil, Yahudilerin kötü maksatlı kullanımlarına malzeme vermemek için yasaklamaktadır. “رَاعِنَا” kelimesindeki yasak da aynıdır ve tamamen hâricî bir etkenden, yani

66 Taberî, *Câmi’*, I, 618-619; İbn Kesir, *Tefsir*, I, 150; Suyûtî, *Dürr*, I, 253.

67 Taberî, *Câmi’*, I, 622.

68 Taberî, *Câmi’*, I, 621-622.

69 Âlûsî, *Rûhu'l-Me’âni*, I, 348; İbn Âşûr, *Tahrîr*, I, 633.

kelimenin kullanım biçiminden kaynaklanmaktadır. Yoksa kelimenin bizzat anlamsal yapısından değil. Ayrıca aynı kelimenin geçtiği diğer ayet ve ilgili rivayetler, “رَاعِنًا” kelimesinin müşareket anlamında kullanıldığı şeklindeki yorumu olumsuzlamaktadır.

2. Oryantalist Çalışmalarda “رَاعِنًا” Yorumlarının Değerlendirilmesi

Oryantalist çalışmalarda, “رَاعِنًا” kelimesine yönelik iki farklı yaklaşım görülmektedir. Birincisi, kelimenin klasik tefsir kaynaklarındaki gibi ele alınarak, dilsel ve nakli referanslar çerçevesinde yorumlanması; ikincisi ise, kelimenin yasaklanma nedeninin, Yahudiler olmadığı iddiasını değişik argümanlarla ispatlama çabasıdır.

Rodwell, George, Geiger, Pickthall, Abdullah Yusuf Ali, Dawood ve Ben-Shemesh, Kur’ân tercümelerinde, hem “رَاعِنًا” kelimesini hem de “انظرنا” kelimesini, ya olduğu gibi ya da “look upon us/bize itibar et/gözet”, “Listen to us!/bize kulak ver” şeklinde tercüme etmektedirler⁷⁰. Bu tercümelerini de yine klasik kaynaklarda, kelimenin açıklanmasında etkin olan malzeme ile gerekçelendirmektedirler ve “رَاعِنًا” kelimesinin kullanılmamasını, İbranicede (رع kelimesine istinaden) “our evil one/bizim kötümüz” anlamında olmasına bağlamaktadırlar⁷¹. Arthur Jeffery de, müfessirler gibi kelimeyi Arapların “look at us/bize bak” anlamında kullandıklarını belirtmekte, ancak Yahudilerin kendi dillerindeki “evil/kötü, şer” anlamındaki “رع/رِع” kelimesi ile ilişkilendirerek, Muhammed ile alay ettiklerini itiraf etmektedir⁷².

Hirschfeld, “رَاعِنًا” kelimesinin referansının İbranicede, ya “רַאֲהֵנָה/ראהנא” ya da “רַאֲהֵנוּ/ראינו” kelimeleri olduğunu iddia ederek, bu kelimeleri Yahudilerin dualarında kullandıklarını ileri sürmektedir⁷³. Hirschfeld’in bu iddiası, gerek kelimelerin fonetik benzerliği açısından ve gerekse Yahudilerin kelime üzerindeki manipülasyonlarının olmadığını gösterme çabası açısından havada kalmaktadır. Öncelikle “رَاعِنًا” kelimesi ile “رַאֲהֵנָה/ראהנא” ya da “רַאֲהֵנוּ/ראינו” kelimeleri

70 Bkz., Rodwell, *The Koran*, s. 348-349, 416; Geiger, *Judaism*, s. 12-13 (Reuven, *The Failure Of a Jewish*, s. 9’dan naklen); Sale, *The Koran*, s. 66, 107, 537; http://www.kuranikerim.com/english/m_index.htm; Pickthall, *The Meaning*, s. 42; ;

71 Geiger, *Judaism* s. 12-13. (Reuven, *The Failure Of a Jewish*, s. 9’dan naklen.); Sale, *The Koran*, s. 537.

72 Jeffery, *Foreign*, s. 136.

73 Jeffery, *Foreign*, s. 136; Küstlinger, *Râinâ*, s. 878

seslendirme açısından birbirine benzememektedir. Birincisinde (ע/ע) harfi yerine (ה/ה); ikincisinde ise (ע/ע) harfi yerine (י/י), sondaki (ל) yerine (ו/ו) harfi kullanılmaktadır. Eğer “רָאֵנָה” kelimesinin İbranicede “רָע/רָע” şeklinde tam karşılığı bulunmasaydı Hirschfeld’in yaklaşımı tartışmaya değer bulunabilirdi. Nitekim Geiger de, meselenin “רָע/רָע” ve “רָאֵה/רָאֵה” kelimeleri üzerinde olduğunu ve Yahudilerin alay etmelerine Hz. Peygamberin kızmasını, bu kelimelerin yansıttığını belirtir⁷⁴. Diğer yandan “רָאֵה/רָאֵה” ve “רָאֵה/רָאֵה” kelimelerinin “sight, eyesight, to see; look, behold vb./bize bak, bizi gör” gibi anlamlar taşıması ve bu kelimeleri Yahudilerin dualarında kullanmaları, “רָאֵה” kelimesinin Yahudilerle alakalı olmadığını ispatlama gayretidir. Oysa özellikle Nisâ suresinde Yahudilerin menfi kişiliklerinden bahsederken onların “işittik ve isyan ettik, dinle ey dinlemeyesice! Ve Râinâ” dediklerini aktarmaktadır. Eğer ayetteki “רָאֵה” ile Hirschfeld’in, Yahudilerin dualarında kullandığını iddia ettiği ve “look, behold/bize bak, bizi gör” gibi olumlu anlam taşıyan “רָאֵה/רָאֵה” ve “רָאֵה/רָאֵה” kelimeler aynı olsaydı, ayette olumsuz bağlamda kullanılmazdı. Nitekim Arthur Jeffery, bu yaklaşımı, “tefsircilerin konu ile alakalı yorumları daha doğrudur”⁷⁵ ifadeleriyle eleştirmektedir. Dolayısıyla anlam açısından uysa da, fonetik açıdan kelimelerin aynı olmaması ve diğer yandan kelimenin İbranicede tam benzerinin olması, Hirschfeld’in yaklaşımının, Yahudileri tamamen ayetin muhtevassından uzaklaştırma temeline dayandığını ortaya koymaktadır.

David Künstlinger de, “רָאֵה” kelimesinin yerine “נִזְכָּרָנוּ” kelimesinin kullanılması talebini, Nisâ suresindeki ilgili ayeti ve diğer argümanları yok sayarak Arapların kullanımına bağlamaktadır. Gelenekteki yorumların tümünü verdikten sonra en mantıklı ve tutarlı gördüğü Taberî’nin “sen bizi dinle biz de seni dinleyelim” “sen bizi gözet biz de seni gözetelim” şeklindeki müşâreket temeline dayalı görüşünü de yeterli bulmaz ve başka nedenler arar⁷⁶.

Künstlinger’e göre, “רָאֵה” kelimesinin bu emir kalıbı, Yahudilerin sofrada duasında kullandıkları “רָאֵה/רָאֵה” emir formuyla tam bir uyum içindedir. Yani “רָאֵה” kelimesinin İbranicedeki karşılığı tam olarak “רָאֵה/רָאֵה” kalıbıdır. Yahudiler, Tanrı’ya dua ederken “bizi

74 Jeffery, *Foreign*, s. 136.

75 Jeffery, *Foreign*, s. 136.

76 Künstlinger, *Râinâ*, s. 877/879.

otlat” veya “bizim çobanımız”⁷⁷ anlamındaki bu kelimeyi/kalıbı kullanırlar⁷⁸. Buradan hareketle Künstlinger, çobanlığın Yahudi ve Hıristiyan kültüründeki dini ve toplumsal değerini ortaya koymakta ve Kutsal metinlerden örnekler sunmaktadır. “*Ve Samuel Yesseye dedi: Çocukların hepsi bu mu? Ve dedi: daha en küçüğü var ve işte koyunları güdüyor.*”⁷⁹, “*Koyunların yanında olan oğlun Davud’u bana gönder.*”⁸⁰, “*Rab çobanımdır, benim eksikim olmaz*”⁸¹, “*Yüreğinin kemaline göre onlara çoban oldu*”⁸², “*Ey İsrailin çobanı! Kulak ver*”⁸³ ayetleri bunlardan bir kaçıdır. Yine İncil’deki “*İmdi koyunların büyük çobanını, Rabbimiz İsa’yı, ebedi ahdin kanı ile ölümlerden geri getiren selamet Allah’ı...*”⁸⁴, “*Çünkü yoldan sapan koyunlar gibi idiniz; fakat şimdi canlarınızın çobanına ve nazırına döndünüz.*”⁸⁵ pasajları da çobana verilen değer diğer örneklerdir.

Künstlinger, kutsal metinlerin referansıyla Yahudi ve Hıristiyanlıkta çobanlığın değerli bir statü olduğunu ortaya koyduktan sonra, bu mesleğin sosyal statü açısından Arap kültüründeki aşağılayıcı konumunu ispata koyulmaktadır. Örneğin “*لاست براعي ابل ولا غنم/Ben ne deve ne de koyun çobanıyım*” sözünü çobanı aşağılayıcı bir ifade olarak algılamaktadır. Yine Lisânu’l-Arab’ta geçen “*كانه راعي غنم أي في الحفاء*” “*İnma Sanki koyun çobanı gibi pejmürde ve perişan bir haldedir*” ile “*إنما هو راعي ضان ما له والحرب*” “*O, savaşta etkisi olmayan koyun çobanıdır*” hadisleri⁸⁶ bu düşüncesinin temel argümanlarıdır⁸⁷. Bu aşamadan sonra Künstlinger, şöyle bir sonuca varmaktadır. “*راعيتا*” kelimesinin karşılığı İbranicede “*راعينو/רעיונו*” kelimesidir. Bu kelime de çoban anlamına gelmekte ve Yahudiler dualarında Tanrı için kullanılmaktadırlar. Araplarda ise çoban, toplumsal açıdan değersiz ve aşağılanan bir meslektir. Kelimenin bu şekildeki kullanımında, Tanrı “*çoban*” olarak nitelendiği için, bu Arapların gözünde bir hakaret, Tanrı’ya küfretme

77 Richard Bell de, kelimeyi “shepherd us/bize çobanlık et, bizi güt” şeklinde, yani çoban olarak tercüme etmektedir. Geiger, *Judaism*, s. 12-13 (Reuven, *The Failure Of a Jewish*, s. 9’dan naklen).

78 Künstlinger, *Râinâ*, s. 881.

79 Kitabı Mukaddes, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1997, I. Samuel, XVI/11.

80 I. Samuel, XVI/19.

81 Mezmurlar, 23/1.

82 Mezmurlar, 78/72.

83 Mezmurlar, 80/1.

84 İbranilere, XIII/20.

85 Petrus, II/25.

86 Bu hadisler, temel ve yan hadis kaynaklarında bulunamadı.

87 Künstlinger, *Râinâ*, s. 881.

gibi algılanabilirdi. Dolayısıyla bu kelime, Tanrı'ya karşı kullanımı hoş olmayacağı düşüncesiyle yasaklanmış olabilir.⁸⁸ Böylece Yahudiler bu kelimeyi Hz. Peygambere karşı hakaret için değil, normal olarak kullanmaktaydılar. Ancak yasak, Arapların “رَاعِيًا” kelimesinin de içinde barındırdığı çoban kavramına kötü bakışları ile alakalıdır. Sonuç itibarıyla bu kelime ve yasak ile Yahudilerin ilgileri yoktur.

Bu yaklaşım ve sunulan gerekçeler bilimsel objektiviteden uzak olması dışında, bilgi açısından da oldukça sıkıntılıdır. Önceden de belirttiğimiz gibi “رَاعِيًا” kelimesinin karşılığı olan “رَاعِيُو/رَاعِيُونَ” kelimesi, İbranicede “רַע/רַע” kökünden gelmektedir. Dolayısıyla kelimenin sözlüklerdeki ilk karşılığı, kötü anlamında ortak olan “*bad, wrong, ill, lousy, foul, moldy, mouldy, evil, wicked, vicious, meany*” kelimeleridir. İkincisi ise, çoban ve yönetme anlamında ortak olan “*to shepherd; graze, pasture; lead*” kelimeleridir. Böylece Küntstlinger, görüşünü temellendirmek için kelimenin sadece çoban anlamını almakta, kötü anlamını görmemektedir. Diğer yandan kutsal metinlerde çobanın övülmesi ile ilgili pasajları kullanırken, İslam kültüründeki övücü malzemeyi görmezden gelmektedir. Örneğin Hz. Peygamberin “*hepiniz yöneticisiniz ve hepiniz yönettiklerinizden sorumlusunuz*”⁸⁹ hadisinde çoban, sembolik olarak toplumun elitleri olan yöneticilere; sorumlu oldukları halk ise sürüye benzetilmektedir. Yine Hz. Peygamberin “*Bir dağın başındaki koyun çobanı Yüce Allah'ın hoşuna gider. O, ezan okur ve namaz kılar. Yüce Allah şöyle buyurur: kuluma bakınız, ezan okuyor, namaz kıyor, benden korkuyor ve ben onu affettim ve cennete koydum.*”⁹⁰ ve “*Allah'ın gönderdiği peygamberler koyun çobanıdır. Ashab “Siz Ya Resulellâh?” diye sordular. Hz. Peygamber “Ben de Mekke'de koyun güttüm...” diye cevap verdi*”⁹¹ hadislerinden birincisinde çobanın Yüce Allah katındaki değeri; ikincisinde de Hz. Peygamber kendisinin de yaptığı bu meslektan duyduğu gurur anlatılmaktadır. Dolayısıyla İslam'dan önce Arap kültüründe çobanlık, yerilen bir meslek olabilir, ancak İslam'ın gelişi ile ve Hz. Peygamberin de icrasıyla bu mesleğin yerilen değil, övülen bir meslek olduğu görülmektedir.

88 Küntstlinger, *Râinâ*, s. 881.

89 Müslim, *İmâre*, 5; Tirmizî, *Cihâd*, 27.

90 Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünenü Nesâî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Ezan, 26; Ahmed b. Hanbel, 4, 145, 157.

91 Buhârî, *E'ime*, 48; Müslim, *Eşribe*, 163; İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, *Sünenü İbn Mâce*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, *Ticârât*, 5.

Aslında Künstlinger'in Arap kültüründe çobanın utanç verici bir meslek olduğuna dair verdiği örnekler de, bu düşüncüyü tam olarak yansıtmamaktadır. Arapların "لست براعي ابل ولا غنم/Ben ne deve ne de koyun çobanım"⁹² şeklindeki ifadeleri çobanı aşağılayıcı bir ifade değildir. Zaten araştırmacının cümleyi de eksik aldığı görülmektedir. Cümlenin tamamı "لست براعي ابل ولا غنم ولا بجزار" şeklindedir ve muhtemelen sözün sahibi, meslek olarak çoban ve kasap olmadığını anlatmaya çalışmakta ve kendi işini belirtmektedir⁹³. Dolayısıyla bir mesleğe sahip olmamak onu yermek anlamına gelmez. Bu kadar çok hadis kaynağı varken bir sözlük olan Lisânu'l-Arap'tan aldığı "كأنه راعي"⁹⁴ "İnma hu racyi zan ma le vallaharb"; "غنم أي في الجفاء والبيادة" birincisi yermek anlamında, ancak ikincisi bir savaşta çobanın konumunu anlatmaktadır. Nitekim sözlük sahibi "كأنه يستجهله ويقصر به" "عن رتبة من يقود الجيوش" ifadeleriyle çobanın askere komutanlık eden kişiden rütbe açısından daha aşağı ve daha bilgisiz olduğundan bahsetmektedir⁹⁵. Bununla birlikte Künstlinger, kutsal metinlerin bazı pasajlarında da "Çobanların işinden daha aşağılayıcı bir zanaat olmadığı, tüm gün elinde sopası ve omuzlarında çantasıyla yürüdüğünü bilirsin" şeklinde çobanlık mesleğini aşağılayan ifadeler yer aldığını belirtmektedir⁹⁶. Dolayısıyla her kültürde kullanım amacına göre, bu mesleği öven ve yeren ifadeler bulunmaktadır.

Künstlinger, "رَاعِيًا" ile ilgili gerek ilgili ayeti ve gerekse açıklanmasında oldukça önemli olan tarihsel verileri hiç dikkate almamaktadır. Dolayısıyla kelimenin hem Arapçada hem de İbranicedeki etimolojik yapısı ve Künstlinger'in ön yargılı yaklaşımı, onun bu çalışmadaki amacının, kelimenin kötü anlamını sadece Arapçaya ve Araplara dayandırmak suretiyle, Yahudileri, bu ayetin mefhumundan uzaklaştırmak, onları temize çıkarmak olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Çalışmanın içeriğinde de açıkça görüldüğü gibi kelimenin kullanılmasının istenmediği Bakaradaki ayette de Yahudilerin telaffuz ettiği belirtilen Nisâ'daki ayette de, "رَاعِيًا" kelimesinin içeriği net

92 İbn Manzûr, *Lisân*, XII, 640.

93 İbn Manzûr, *Lisân*, XII, 640.

94 İbn Manzûr, *Lisân*, XIV, 325.

95 İbn Manzûr, *Lisân*, XIV, 325.

96 Künstlinger, *Râinâ*, s. 880.

değildir. İki ayet beraber değerlendirildiğinde, Yahudilerin kelimeyi çok da hoş olmayan anlamda kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu nedenle de gerek müfessirler ve gerekse batılı bilim adamları kelimeyi farklı şekillerde değerlendirmektedirler. Bu değerlendirmeler içerisinde olgu ile uyuşanlar olduğu gibi uyuşmayanlar da bulunmaktadır. Özellikle Taberî'nin başını çektiği bazı âlimler, "رَاعَيْنَا" kelimesinin kullanılmaması talebini kelimenin anlam alanına ve müminlerin kullanım şekline bağlamaktadırlar. Yine bazı batılı bilim adamları, kelimenin Yahudilerle alakalı olmadığını ispatlama adına açıklayıcı birçok malzemeyi görmezlikten gelmekte ve kelimenin İbranice benzerinin de kendi görüşlerini destekleyecek çoban anlamına sığınmaktadırlar.

Oysa "رَاعَيْنَا" kelimesinin anlamlandırılmasına ve açıklanmasına yönelik Nisâ suresindeki ilgili ayet, nüzûlün arka planı olan Yahudilerin alay ve hakaretleri ve bu alay ve hakarete uygun düşen kelimenin İbranicedeki benzerinin kötü bir anlam taşıması, ayetteki yasağın inananlarla ve kelimenin bizzat kendisi ile alakalı olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ayetin inananları muhatap alması, onların yasağın gerekçesi olduklarını göstermez. Müminlerin, kelimeyi mevcut kalıbıyla karşılıklı müsavat (sen bizi gözet biz de seni gözetelim) şeklindeki kaba anlamı ile kullandıklarını hiç göstermez. Çünkü inananların bir yasağı gerektirecek şekilde maksatlı olarak kelimeyi böyle kullanmaları imkânsızdır. Kelimenin böyle bir anlamı barındırması sebebiyle yasaklandığı, yoksa müminlerin maksatlı kullanıp kullanmamasının önemli olmadığı şeklindeki yaklaşım da doğru değildir. Çünkü kelimenin müşareket dışında da "yönetme, başkalarının ihtiyacını giderme vb." birçok anlamları bulunmaktadır.

Dolayısıyla ayetin müminleri muhatap alması ve onlardan "رَاعَيْنَا" kelimesinin yerine, "انظرونا" kelimesini kullanmalarını istemesi, tamamen Yahudilerin oyunlarını bozmaya ve onların kötü maksatlarını izale etmeye yöneliktir. Çünkü Yahudilerin bu eylemi bir anlamda filolojik bir tuzak(mekr)tır; ucuz bir retorizmle yapılan bir aldatmacadır. Nitekim kelimenin geçtiği Nisâ ayetinde Yüce Allah onların dillerini eğerek bükerek ve dine saldırarak "رَاعَيْنَا" dediklerini belirterek, bu tuzaklarına vurgu yapmaktadır. Kur'ân'da vurgulanan Allah'ın kanunlarından (sünnetullah) biri de, kâfirlerin, inananların aleyhine planladıkları tuzakları boşa çıkarmaktır. "(Yahudiler gizlice) tuzak kurdular. Allah da onların hilelerine karşılık verdi"⁹⁷ ve "Hatırla ki,

kâfirler seni tutup bağlamaları veya öldürmeleri yahut seni yurdundan çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kurarlarken Allah da onlara tuzak kuruyordu...”⁹⁸ ayetlerinde, sünnetullâh gereği Yüce Allah Yahudilerin tuzaklarını boşa çıkarmaktadır. “رَاعَيْنَا” kelimesinde de, onların bu dilsel oyun ve tuzaklarını haber vermek ve kelimenin eş anlamlısı olan “انظرنا” kelimesinin kullanılmasını istemek suretiyle onların bu kötü maksat ve hilelerini bozmaktadır. Dolayısıyla sünnetullâhın bir tezahürü olarak onların sinsî planlarına karşı müminlere yardım etmektedir.